

Om natten är alla mesar grå.

Många fåglar är smakfullt färgade, en signal till det motsatta könet: »Här har du ditt livs drömpartner!» Men läckra färgsignaler fungerar bara i dagsljus och det är orsaken till att nattaktiva fåglar, däggdjur och andra kryp istället satsar på gråbrunspräckliga färger med hög skyddsfaktor. Om blåmesens blå hätta tilltalar oss, är den i själva verket ännu mer lockande för en tilltänkt partner. Hättan är nämligen inte bara blå utan också ultraviolett – osynligt för oss, men för blåmesarna själva kanske den viktigaste signalen som skiljer en förstklassig moatjé från ett dussinexemplar. Men då krävs dagsljus. Om natten är också blåmesar grå.

Misstänksam. När man rör sig i fåglarnas värld med en prima kikare med 10 gångers förstoring runt halsen förbluffas man ofta av att fåglar ändå verkar se lika bra som man själv – ja, många gånger betydligt bättre. Fåglars ojämförligt goda synskärpa och förmåga att se detaljer beror på att fågelögats näthinna har avsevärt fler synceller än hos oss. Det kan en misstänksam turkduva ha god nytta av.

vis sker inom hemmets väggar. Utomäktenskapliga och mer eller mindre tillfälliga parningar är ganska vanliga, speciellt bland småfåglar – även bland arter där den parbildande hannen och honan gemensamt tar hand om sin avkomma.

Uppe med tuppen

Det är inte bara beträffande familjeliv och parrelationer som vi människor mer liknar fåglarna än våra släktingar bland däggdjuren. Välinformerade bilister vet att det är just i skymningen som risken är störst att krocka med en älg eller en grävling. Anledningen är att däggdjur i mycket stor utsträckning är skymnings- och nattaktiva. Det känner kattägare till. Rådjuret som glupskt sätter i sig en villaägares alla tulpaner kommer i skydd av mörkret. Fegt, men framgångsrikt. Att leva är farligt och för de flesta däggdjur är riskerna något mindre på natten, till stor del därför att den som vill äta upp andra har svårare att fånga sitt byte i mörkret.

Eftersom många bytesdjur är ute och rör sig under dygnets mörka timmar jagar räven då, liksom en del fåglar, som ugglor och nattskärnor.

Men de flesta fågelarter är aktiva på dagen, som oftast börjar väldigt tidigt, onödigt tidigt tycker de som har en koltrast eller näktergal utanför sovrumsfönstret. Fåglar är verkligen uppe med tuppen.

Vi är vana att se mycket fågel runt oss hela dagen – i trädgården, i stadsparken, under skogspromenaden eller kanske till och med på badstranden. Den som har en fågelholk i sin trädgård kan lätt följa bevingade föräldrars flitiga förehavanden under den ljusa delen av dygnet.

Det är detta som gör att fåglar är mer välbekanta och mer uppskattade än åkersorkar, illrar, fladder möss och andra nattaktiva däggdjur. Vi kan se dem, studera dem eller helt enkelt bara glädjas åt dem. Eller förtvivlas när de äter upp våra körsbär.

För den som inte skyr dagsljuset kan det löna sig att bära vackra färger. Att jämföra prakten hos en blåmes med färgen på en mullvad är helt enkelt inte rättvist. Därför finns det

mycket energikrävande. Dessa havets vagabonder är specialanpassade för friska vindar och föredrar vindstyrkor runt 12–15 sekundmeter framför lugnare väder.

Flygning

Nästan alla jordens fåglar är flygkunniga, och det gäller utan undantag i Sverige och Europa. Men flyghastighet, flygsträcka och flygsituation skiljer sig åt markant, liksom hur ofta en fågel flyger. Sedan en purpurhöna i Spanien bestämt sig för vilket sumphål den ska häcka i, kan det mycket väl tänkas att den i stort sett aldrig tar till vingarna, stannfågel som den är. Den andra ytterligheten utgörs av exempelvis tärnor och svalor, som både tillbringar en stor del av dagen på vingarna i jakt på föda och dessutom två gånger per år genomför flyttningsresor på flera hundra mil.

De flesta fåglar använder sin flygförmåga till att förflytta sig mellan olika platser, som en koltrast som byter teveantenn

Timme efter timme. Gulnäbbade liran har en lång och smal vinge med ganska spetsig vingspets som gör att den kan utnyttja också rätt måttliga vindstyrkor till att flyga utan ett enda aktivt vingslag. Liror kan glida fram över havet och söka efter föda i timme efter timme till en obetydlig energikostnad. Havsfåglarnas speciella byggnad och flygteknik gör också att de kan utnyttja vindens energi oberoende av från vilket håll det blåser, och ändå flyga i vilken riktning de vill. Det skiljer dem från alla andra fåglar.

Till fots. Liksom nästan alla svenska hönsfåglar är dalripan en stannfågel som egentligen aldrig rör sig längre sträckor än att den gott kunde masa sig dit till fots (inte minst som den heter *harfotad* på latin). Någon gång seglar visserligen tuppen nerför en slänt under högljutt skratande för att markera revir och framhålla sin egen briljans. Annars trampar den mest runt med sina korta ben. Ändå är också dalripans flygförmåga bokstavligen livsavgörande, eftersom den med sina breda, trubbiga vingar blixtnsabbt kan undkomma en attackerande räv, falk eller örn.

att sjunga ifrån eller en sillgrissla som tar sig från bohyllan till fiskevatten några kilometer bort. Men för en hel del fåglar är vägen själva målet – att jaga, fiska eller spana efter föda – och exempelvis falkar, tärnor, seglare och svalor har en vingform som gör att de kan flyga mycket länge till en minimal energikostnad.

Andra har det ännu bättre förspant och flyger helt gratis! Stora, bredvingade rovfåglar som örnar och vråkar kan liksom storkar och tranor utnyttja *termiken*, det vill säga de uppåtstigande luftströmmar som bildas under gassiga dagar när solen värmer upp marken. Den stigande luftströmmen fungerar som en luftkudde och lyfter fågeln som bara behöver hålla vingarna rätt ut. Energiåtgången vid sådan flykt är i bästa fall inte högre än när fågeln sitter på en gren och filosoferar. Det innebär således ingen extra kostnad att jaga, vilket kan vara trösterikt för en fågel med dålig jaktlycka. Någon gång behöver de seglande termikflygarna byta position genom att slå aktivt med vingarna, men det rör sig ändå

Inbiten resenärl. En lövsångare från Dannemora har ungefär 750 mils flyttväg via Iberiska halvön och Västafrika till övervintringsområden i södra Nigeria. En natt med hyggligt väder kan den flyga ungefär 30 mil men behöver sedan rasta ett par dagar och lägga upp fettreserver inför nästa flygetapp. En fågel som startar 20 augusti och håller en genomsnittlig hastighet på 10 mil per dygn kommer att nå Nigeria i början av november. Även om vårflyttningen går lite snabbare innebär det att lövsångaren är på väg under totalt fyra av årets månader.

flygning hade den nått Fiji. Dags att vila nu då? Nej då. Efter 900 mil och en veckas oavbruten flygning passerade myrspoven självsäkert Fiji, styrde mot väster och landade efter ytterligare ett par dygn på Nya Kaledonien, en ögrupp öster om Australien. Då hade den flugit 1 080 mil under nio och ett halvt dygn utan att gå ner för att rasta en enda gång.

De arktiska vadarna utgör elitdivisionen när det gäller långflygningar. Deras förmåga att tillryggalägga långa distanser gör att många av de fåglar som passerar Sverige under vårflyttning inte alls rastar hos oss utan flyger utan uppehåll kanske 400 mil från Vadehavet i Nordsjön till häckningsområdena i norra Ryssland.

Också bland småfågla rna finns exempel på imponerande etapper över öppet hav. De grönländska stenskvättorna flyttar om hösten i en enda 30-timmarsflygning till Sydvesteuropa, en sträcka på 250 mil eller mer. Somliga håller en sydligare bana och flyttar 400 mil non-stop till Marocko. Stenskvättan är liksom andra tropikflyttare en nattsträckare, men så långa distanser kräver naturligtvis också att den flyger under dagen.

De flesta långdistansflyttande småfåglar flyttar huvudsakligen över land och går ner för att rasta när morgonen nalkas, och etapperna är betydligt kortare. En normal etapp för en tropikflyttande småfågel är 30–40 mil under en natts flygning, men sträckan kan bli ännu kortare om fågeln exempelvis möts av dåligt väder.

Kortflyttande dagsträckare som bofink, grönsiska och sävsparv avverkar bara ungefär halva den sträckan under några morgontimmar.

Flyttningshastighet

Myrspoven som övervintrade på Nya Kaledonien höll en flyttningshastighet av 113 mil per dygn. Dag efter dag. Det är extremt.

De flesta långflyttare stannar några dagar och lägger på flygbränsle i form av fett mellan varje flygetapp och flyttningssresan går därmed långsammare. Flyttningshastigheten

Lärkfalken är en långdistansflyttare som övervintrar i tropiska Afrika, huvudsakligen söder om Kongo. Tack vare satellitsändare har allt fler flyttfåglar kunnat följas i detalj och hösten 2005 hade turen kommit till en adult skånsk lärkfalkshona som lämnade häckningsområdet den 9 september för att slå sig ner i övervintringsområdet i nordvästra Zambia den 10 november, alltså exakt två månader senare. Fågelvägen mellan häckningsområde och övervintringsplats var 765 mil, men fågelns verkliga flygsträcka var 1 050 mil. Ändå verkar det som fågeln hela tiden hade full kontroll över sin resrut; hon hade ju gjort resan tidigare.

